

УДК 159.964

DOI <http://doi.org/10.32437/PVEMCERPdppp0001>

Мар'яна Великодна

*Психоаналітик ЄКПП, клінічний психолог, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології*

Криворізький державний педагогічний університет

Модератор Дивізіону "Психоаналітична психологія і психотерапія"

Національної психологічної асоціації України

<https://orcid.org/0000-0001-6269-793X>

БІЛЬШЕ НЕ ЧУМА?

ДОЛЯ ПСИХОАНАЛІЗУ НА КОНТИНЕНТІ ВІРТУАЛЬНОГО

У 1903 році на одній з перших виставок автомобілів марки Mercedes у Берліні імператор Німеччини Вільгельм II коментує розробнику: *«Так, Ваша машина чудова! Але вона, втім, не така й проста. В будь-якому разі я більше вірю в коней»*. Більш прямий скептичний коментар у 1898 році на виставці автомобілів промовляє і тогочасний президент Французької республіки Фелікс Фор, називаючи побачене *«потворними візками, які жакливо пахнуть»*. Втім, автомобілі, як ми можемо засвідчити, в подальшому стали більш пріоритетним засобом пересування, ніж коні та візки.

Описані події відбуваються, як ви могли помітити, практично в той же час, як Зигмунд Фройд видає своє «Тлумачення сновидінь» (1900 року). Нагадаю, що книга тоді вийшла тиражем у 600 екземплярів та неквапно розпродавалася цілих 8 років. А сам психоаналіз у той час часто зустрічав таку ж скептичну реакцію публіки, що і автомобілі: модна нісенітниця, не більше. Втім, доволі скоро З. Фройд пише ще 2 важливі фундаментальні роботи - «Психопатологія буденного життя» (1901) та

«Три нариси з теорії сексуальності» (1905) - і уже в 1909 році, плывучи на пароході Джордж Вашингтон до Америки, він скаже своїм молодим колегам, Карлу Густаву Юнгу та Шандору Ференці, «вони і не уявляють, яку чуму ми їм веземо». І З. Фройд опиняється правим - психоаналіз стає панівною теорією та клінічною практикою на різних континентах на довгі десятиліття, пізніше зайнявши почесне місце серед плеяди інших психотерапевтичних напрямків.

Револьюційний підхід, наполягання на правді клінічних відкриттів, спроби описати і переописати, скоригувати свої ж теорії психічних процесів, а також готовність застосовувати психоаналітичний дискурс для опису багатьох інших сфер буття (соціальні процеси, культуральні явища, мистецтво і т.д.) - знакові для психоаналізу на його початку. Психоаналіз того часу рішуче вдосконалює і наполегливо поширює свою «чуму». Припускаю, що саме задля цього поширення багато чого у психоаналітичній теорії для опису психічного життя було запозичене також і з дискурсу технологічного прогресу: поняття психічного *апарату*, *механізмів* захисту - класичний приклад.

Втім, ми знаємо також і подібні періоди опору, які на певний час ставали на заваді новим відкриттям у самому психоаналізі. Наприклад, відома доповідь Сабіни Шпільрейн (1912) про деструкцію як причину становлення спершу була розгромлена З. Фройдом, оскільки йшла в розріз із описаним ним принципом задоволення. Однак уже через 8 років він і сам визнає існування чогось по той бік принципу задоволення (1920) завдяки своїй клінічній практиці та визнає наявність смертєпотягу. По суті ми бачимо, що З. Фройд був потрібен час на опрацювання того, що спершу було представлене йому надто рано. Сюди ж можна віднести початкову неготовність адаптувати психоаналітичну техніку до не-невротичних пацієнтів, особливо психотиків, що було пізніше блискуче втілене практиками наступних поколінь.

Цікаво, що такі ж реакції - відторгнення і рішучого «ні», а потім із часом поступового прийняття і віднайдення сильних сторін - описують у своїх роботах деякі психоаналітики щодо свого ставлення до онлайн консультацій (Kudiyarova, 2018; Eigner, 2018). За останнє десятиліття більшає коротких клінічних і фундаментальних робіт (Lemma, Caparrotta, 2013; Russell, 2018; Scharff, et al., 2018), що присвячені психоаналітичній практиці у віддаленому форматі. Вони фокусуються на різних її аспектах:

- що означає поява засобу зв'язку та його проявів на сесіях для **позасвідомого** суб'єкта (так, I. Dettbarn (2018) міркує про Skype як про жахаюче, тобто Фройдове “uncanny”, і порівнює з караючим суперего; E. Malater (2020) рефлексує щодо значення кнопки “leave meeting” у Zoom, яку натискає аналізат в кінці сесії; M. Gerald (2011) вказує на подвійну картинку, в якій кожен суб'єкт сесії бачить не лише співрозмовника, але і себе самого; D. Neumann (2018) говорить про вплив інтернет-засобу зв'язку на хід асоціацій та перенесення/контрперенесення);

- як саме брак невербальної інформації (коли неможливо спостерігати ціле тіло аналізанта і відповідати йому всім тілом) впливає на **комунікацію** в аналітичному діалозі (Bayles, 2012; Merchant, 2016; Brahnat, 2017; Neumann, 2018; Elise, 2020; Wolson, 2021), включаючи можливість діагностики (Biliavska, 2021);

- як залучення інтернет-гаджету впливає на **аналітичну увагу і техніку** (R. Fishkin та співавтори (2011) піднімають питання про перехід від *“вільно плаваючої уваги”* до *“уваги у вільному плаванні”*, яка перескокує на всі іконки і нові повідомлення, які спливають на екрані в аналітика, що відволікає від слухання; у секційному звіті G. Bodner (2017) розширено ідею G. Russel, що віддалений аналіз має справу зі *“станами розуму”*, ніж зі *“станами буття”*; C. Juhos, J. Mészáros (2019)

відзначають вплив віддаленого формату на сетинг роботи; D. Lichtenstein (2021) описує зміну ваги зору та слуху в аналітичній роботі);

- який **засіб віддаленого зв'язку** може бути пріоритетним (скажімо, D. Miermont-Schilton пропонує Skype для психотерапії, але телефонний дзвінок для психоаналізу; тоді як J. Churcher доводить ненадійність безпеки Skype);

- чим викликаний особистий та інституційний **опір** проводити психоаналіз віддалено (Caparrotta, 2013; Scharff, 2013) та які це має наслідки на становлення психоаналізу (Argan, Carlino, 2018);

- як налагодити **етичність** (Schön, Kadish, Green, Hanson, Kuhn, 2018; Wallwork, 2018) та **законність** такої практики (наприклад, у США аналітик зобов'язаний мати ліцензію на практику як у власному штаті, так і в штаті, в якому знаходиться аналізанд, див. Scharff, 2018).

У 2020 та 2021 році можна спостерігати бум робіт з теми позакабінетної практики психоаналізу у зв'язку з дотриманням карантинних заборон через пандемію COVID-19. У випадку, якщо це перший досвід онлайн-сесій психоаналітиків, клініцисти фактично описують наслідки накладання цього подвійного досвіду: 1) загальнолюдської кризи через коронавірус та 2) переходу у віддалений формат роботи, що, як на мене, суттєво відрізняє фокус цих спостережень (Kegerreis, 2020; Miermont-Schilton, Richard, 2020; Rizq, 2020; Pozzi Monzo, Micotti, 2020; Castrillón, Marchevsky, 2021; Hart, 2021; Lichtenstein, 2021). Втім, більшість авторів відзначила цінність дистанційних сесій для підтримки аналітичних стосунків (напр. Rossi, Ferro, 2020; Lichtenstein, 2021).

Кілька власних клінічних спостережень та досліджень віддаленої психоаналітичної практики опублікувала у зазначений період і авторка цих строк (Velykodna, Tsyhanenko, 2020; Velykodna, Tsyhanenko, 2021; Velykodna, 2021). В цілому, гадаю,

нам ще належить доповнити і систематизувати свої спостереження і рефлексії стосовно онлайн-роботи, аби бути готовими до фундаментального вивчення її особливої феноменології.

Проте, гадаю, що поле психоаналітичних питань щодо Віртуального на сьогодні значно ширше за суто етичні та організаційні:

1. Якщо припустити, що Віртуальне - стало новим континентом, мегаполісом нашого співмешкання, керованого алгоритмами інтернет-мереж, то які нові явища психології мас ми можемо тут спостерігати?

2. Якщо суб'єкт і суб'єкт аналізу віртуалізується - то яким є метапсихологія його існування у цьому новому просторі?

3. Які сліди і наслідки може мати зв'язок між двома у віртуальному полі? Зв'язок, такий подібний до сновидіння: де тіло знаходиться нерухомим в одній кімнаті, однак бачить, чує, уявляє і навіть змінюється від віртуального впливу на нього?

4. І якщо ми вирішимо, що коні вічні, тобто що Віртуальність - це щось шкідливе, чому важливо протистояти - то чи не вартий цей континент того, щоби ми активно поширили там свою чуму - запросивши до земного і втіленого у наших психоаналітичних кабінетах?

Література:

1. Aryan, A., & Carlino, R. (2018). The power of the establishment in the face of change: psychoanalysis by telephone. In *Psychoanalysis Online* (pp. 161-170). Routledge.
2. Bayles, M. C.S.W. (2012). Is Physical Proximity Essential to the Psychoanalytic Process? An Exploration Through the Lens of Skype, *Psychoanalytic Dialogues*, 22:5, 569-585, DOI: 10.1080/10481885.2012.717043
3. Biliavska, O. (2021). Operationalized psychodynamic diagnostics (OPD2) as a step to the controlled practice [In Ukrainian] In *Life and death of psychoanalytic societies: lessons from history and new prospects for unions* : Conference proceedings. The I-st All-Ukrainianonline conference with international participation, January, 23-24, 2021, Kyiv[electronic book]. pp. 138-140.

4. Bodner, G. (2017). Panel report, IPA Congress Buenos Aires 2017: Intimacy and technology: Developing a psychoanalytic dialogue. *The International Journal of Psychoanalysis*, 98(6), 1800-1802.
5. Brahnham, S. (2017). Comparison of in-person and screen-based analysis using communication models: A first step toward the psychoanalysis of telecommunications and its noise. *Psychoanalytic Perspectives*, 14(2), 138-158.
6. Caparrotta, L. (2013). Digital technology is here to stay and the psychoanalytic community should grapple with it. *Psychoanalytic Psychotherapy*, 27(4), 296-305.
7. Castrillón, F., & Marchevsky, T. (Eds.). (2021). *Coronavirus, Psychoanalysis, and Philosophy: Conversations on Pandemics, Politics and Society*. Routledge.
8. Churcher, J. (2012). On: Skype and privacy. *The International Journal of Psychoanalysis*, 93(4), 1035-1037. <https://doi.org/10.1111/j.1745-8315.2012.00610.x>
9. Dettbarn, I. (2018). Skype as the uncanny third. In *Psychoanalysis Online* (pp. 15-25). Routledge.
10. Eiguer, A. (2018). Psychoanalysis via Skype: A contemporary challenge. *Vertex* (Buenos Aires, Argentina), 29(137), 34-40.
11. Elise, D. (2020). The Erotic Body. *Psychoanalysis Today*, Issue 12: The Body and Psychoanalysis. (electronic journal). Available at [https://www.psychoanalysis.today/en-GB/PT-Articles/Elise144989/The-Erotic-Body.aspx?utm_source=Psychoanalysis.today+\(English\)&utm_campaign=5b7875f108-EMAIL_CAMPAGN_2020_12_19_02_23&utm_medium=email&utm_term=0_458bb99253-5b7875f108-135253762](https://www.psychoanalysis.today/en-GB/PT-Articles/Elise144989/The-Erotic-Body.aspx?utm_source=Psychoanalysis.today+(English)&utm_campaign=5b7875f108-EMAIL_CAMPAGN_2020_12_19_02_23&utm_medium=email&utm_term=0_458bb99253-5b7875f108-135253762) [Google Scholar]
12. Fishkin, R., Fishkin, L., Leli, U., Katz, B., & Snyder, E. (2011). Psychodynamic treatment, training, and supervision using internet-based technologies. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*, 39(1), 155-168.
13. Freud, S. (1953). The interpretation of dreams (1900). In The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Vol. 4.
14. Freud, S. (1953). The psychopathology of everyday life (1901). In The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Vol. 6.
15. Freud, S. (1953). Three essays on the theory of sexuality (1905). In The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Vol. 7.
16. Freud, S. (1953). Beyond the pleasure principle (1920). In The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Vol. 18.
17. Gerald, M. (2011). The psychoanalytic office: Past, present, and future. *Psychoanalytic Psychology*, 28(3), 435.

18. Hart, A. (2021). De-interpersonalization. *Psychoanalytic Psychology*, 38(2), 105-106. <https://doi.org/10.1037/pap0000344>
19. Juhos, C., & Mészáros, J. (2019). Psychoanalytic psychotherapy and its supervision via videoconference: experience, questions and dilemmas. *The American journal of psychoanalysis*, 79(4), 555-576.
20. Kegerreis, S. (2020) Some thoughts on working psychoanalytically through the pandemic - The state of the good object, *Psychodynamic Practice*, 26:4, 364-368, <https://doi.org/10.1080/14753634.2020.1830657>
21. Kudiyarova, A. (2018). Psychoanalysis using Skype. In *Psychoanalysis online*. Routledge. 183-193.
22. Lemma, A., & Caparrotta, L. (Eds.). (2013). *Psychoanalysis in the technoculture era*. Routledge.
23. Lichtenstein, D. (2021). Are you there? *Psychoanalytic Psychology*, 38(2), 107-108. <https://doi.org/10.1037/pap0000361>
24. Malater, E. (2020). The Logical Time of Ending a ZOOM Session as a Metaphor for the Terror of the Current Situation. *European Journal of Psychoanalysis*. Issue "Psychoanalysts Facing Coronavirus".
25. Merchant, J. (2016). The use of Skype in analysis and training: a research and literature review. *Journal of Analytical Psychology*, 61(3), 309-328. <https://doi.org/10.1111/1468-5922.12224>
26. Miermont-Schilton, D., & Richard, F. (2020). The current sociosanitary coronavirus crisis: remote psychoanalysis by Skype or telephone. *The International Journal of Psychoanalysis*, 101(3), 572-579. <https://doi.org/10.1080/00207578.2020.1773633>
27. Neumann, D. A. (2018). The frame for psychoanalysis in cyberspace. In *Psychoanalysis Online* (pp. 171-181). Routledge.
28. Pozzi Monzo, M., & Micotti, S. (2020). 'Making the best of a bad job': a literature review on digital psychoanalytic psychotherapy with children, adolescents and families at the time of the Covid-19 pandemic. *Journal of Child Psychotherapy*, 46(3), 273-280. <https://doi.org/10.1080/0075417X.2021.1878549>
29. Rizq, R. (2020) What have we lost?, *Psychodynamic Practice*, 26:4, 336-344, <https://doi.org/10.1080/14753634.2020.1845068>
30. Russell, G. I. (2018). *Screen relations: The limits of computer-mediated psychoanalysis and psychotherapy*. Routledge.
31. Rossi, R. S., & Ferro, M. (2020). Skype as a protected means to live a relationship. In *International Forum of Psychoanalysis* (Vol. 29, No. 3, pp. 188-191).
32. Scharff, J. S. (2013). Technology-assisted psychoanalysis. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 61(3), 491-510.
33. Scharff, J. S. (2018). Teleanalysis beyond Skype. In *Psychoanalysis Online* 3 (pp. 1-19). Routledge.

34. Scharff, J. S. (Ed.). (2018). *Psychoanalysis online: Mental health, teletherapy, and training*. Routledge.
35. Schön, J., Kadish, Y., Green, J., Hanson, S., & Kuhn, J. (2018). Psychotherapy in the age of technology: the ethical challenges of online treatments for South African clinicians. *Psycho-analytic Psychotherapy in South Africa*, 26(1), 30-53.
36. Spielrein, S. (2018). Destruction as the Cause of Becoming (1912). In *The Essential Writings of Sabina Spielrein* (pp. 97-134). Routledge.
37. Velykodna, M. (2021). Psychoanalysis during the COVID-19 pandemic: several reflections on countertransference. *Psychodynamic practice*. Vol.27. Issue 1. p. 10-28. doi: 10.1080/14753634.2020.1863251
38. Velykodna, M., Tsyhanenko, H. (2021). Psychoanalysis and psychoanalytic psychotherapy in Ukraine during the COVID-19 pandemic unfolding: the results of practitioners' survey. *Psychological journal*. Volume 7, Issue 1. p. 20-33. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.1.2>
39. Velykodna, M., & Tsyhanenko, H. (2020). Which theories and conceptions do psychoanalysts and psychoanalytic psychotherapists consider helpful in their practice during the COVID-19 pandemic unfolding in Ukraine?. *Psychological journal*, 6(8), 88-100. <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.8.7>
40. Wallwork, E. (2018). Thinking ethically about beginning online work. In *Psychoanalysis Online 2* (pp. 83-92). Routledge.
41. Wolson, P. (2021). Some pros and cons of psychoanalytic teletherapy. *Psychoanalytic Psychology*, 38(2), 109-110. <https://doi.org/10.1037/pap0000348>